

n vol, dat de
un loekwamen
rden dit op zede-
aloude belijdenis
kerken op juri-
oorspronkelijke
ut zich bij hen

n mag geconsta-
antie veel, zoer
n. Beiden waren
Herv. kerk meer
n en verootmoe-

Heere. Beiden
zonde voor God

laten voortwoe-
plicht was. Bei-
Herv. kerk te

ig ontstond zoo-
ar. Beiden

ag van de Drie
Dordtsche ker-

hals de voort-
de kerk in ons

ht te hebben op
n zich gehouden

n het verwerpen
n het verwerpen

en van hetzelfde
oordat de onder-

epend werden,
prechte gerefor-

ijn. (v. Velzen.)
kerkreformatie

volgen, ging ten
nadruk behoort

de kerk, op de
genschappen van

n soevereiniteit,
koninklijk ambt

anneer men over
zaak der zalig-

geen uitspraak
ts is vastgelegd.

enals het secta-
n deze nuancee-

! niet zijn mee-
D. KRAAN.

chitofels". 1)

gevraagd of hij
gelezen. Deze

Juni 1836: „Ja
k een schrijven

in goed doen...
in Le Roy met

ten, niet alleen
ant dat spreekt

gevoelen dat ik
juist aandringt

en cordaatheid
loojen of liever

te deel door 't
i verreweg de

Le Roy te vin-

en raadsel hoe
formulieren is,

geloofs als bij-
geenige andere

ders dacht, ge-
destinatie blijkt,

ten geschreven

apadose dan of
hij wel bij hem

oegd: „Ik ver-
et het libel van

de drie Achitofels
i Baumgarten, door

zoon van David,
ndekt, geopenbaard

f. Leeraar onder 't

pamfletten noemen:
Een woord ter be-

verdeeldheden in de
de Roy. Rotterdam,

n 8°, 32 blz.
res, o.a.:

n, wanneer de for-
le kerk in Neder-

ouw gehandhaafd?
loy. — Rotterdam,

8°, (II) en 10 blz.
Hervormde kerk

eenigheid en litur-
leerregelen, nader

gemanoevrerd van waaruit zij dat accomplit niet
meer konden verhinderen.

Wat had de Regeering nu eigenlijk met de Kerk
voor?

Had men hier uitsluitend met de gril van een
op macht belust despoel te doen? Neen, want deze
politiek is ook na het afsteden van Willem I zich
zelf gelijk gebleven. Willem II was in het kerke-
lijke geen Maurits. En de politiek van Willem I
vond van meet af de ondersteuning van een man
als Thorbecke.

„Le pouvoir temporel est dans toute la force
du terme le chef de l'Association religieuse”,
schreef Thorbecke ter verdediging van 's Konings
politiek in het Journal de la Haye. En van Appel-
tere schreef:

„Wil men dan niet zien, dat alleen de Regeer-
ing tot het bevorderen van het werk der nieuwe
Kerk-ordening bevoegd, in staat en verplicht was?”

Het vraagstuk van de verhouding Kerk—Wereld-
lijke Overheid had nu een typische negentiende
eeuwsche montering gekregen. Na de Fransche
revolutie was de staatsgedachte sterk gepronon-
ceerd geworden. Buiten den staat liet niets zich
denken. Die staat was een geconcentreerde een-
heid. Men moest daarin nu de Kerk zien onder te
brengen. Willem I bediende zich daartoe van het
Caesaro-papisme. Dat had tot een Staatskerk kun-
nen leiden. Toen dat door de omstandigheden niet
gebeurde, heeft Thorbecke de Kerken later, min-
der verheven, als zedelijke lichamen, „als per-
sonen, die hun aanwezigheid verschuldigd waren aan
een fictie die haar rechtskracht alleen aan het
Staatsgezag kan ontleenen”, in zijn staatschema
ingelijfd, met alle gevolgen van dien: Uitdrukke-
lijke toelating, toezicht, zelfs een wet in den tran-
van het beruchte vervolgingsartikel 291 van den
Code Penal achtte hij nog in 1843 noodzakelijk.

Tusschen Willem I en Thorbecke is op den duur
slechts verschil in schittering van het kerkelijk
praalgewaad. Bij beiden was de Kerk in den staat
ingelijfd.

En bij die inlijving was men op recalcitrantheid
bedacht geweest. Want die Kerk susteneerde van
ouds een eigen recht naast den staat. Was de staat
een gemeenschap, de Kerk was het ook. Haer de
staat een eigen recht en eigen grondwet, de Kerk
had ze niet minder.

In 1816 heeft Willem I die historische vrije
Kerk geannexeeerd. Behoudens het protest van de
classis Amsterdam, zonder slag of stoot. „De Ge-
reformeerde Kerk is een deel der staatsmachine
geworden, een Departement van Algemeen be-
stuur”, schreef Groen van Prinsterer. De bedoel-
ing was nu om de kerken aan deze annexatie te
laten gewennen. Vandaar dat de classis Amster-
dam voorzichtig met een kluitje in het riet ge-
stuurd werd. Vandaar dat, toen de onrust over het
gepleegde onrecht toenam en de predikant Mole-
naar daaraan in een brochure uiting gaf, hij van
Regeeringswege zulk een geweldige uitbrander
kreeg, dat hij van den weeromsluit geheel koest
werd. De spanning steeg toen de kwesties om den
persoon van De Cock zich verhieven. De Cock
en meerdere voormannen wilden geen afschei-
ding. Hun beginsel was, zooals Groen zegt: „be-
hoefte naar waarheid; een behoefte waarvoor in
sommige gemeenten, noch vervulling, noch uit-
zicht op vervulling bestond.”

Waar zoo de zaken stonden, kon de juridische
knoop waarin de Hervormde Kerk verward zat,
door De Cock en de zijnen niet worden ontward.
Men stond door tegenwerking van Regeering en
Kerkbestuur voor een acute geestelijke nood. Zoo
werd men van den wal in de sloot gedrongen: Men
kwam tot Afscheiding. Van den wal in de sloot, de
qualificatie is juist, want het gaat hier over be-
houd en verlies van recht. Maar het is niet de
schuld van De Cock dat het zoo kwam. Daarom
is het ook zijn schande niet. Maar door de Af-
scheiding kwam helaas het groote punt van het
eigen recht der Nederlandsch-Hervormde Kerk
buiten het geding te liggen.

„Zoolang zij in het Kerkgenootschap bleven
waren de Afscheidenden, aan wie alle handhaving
der Hervormde leer en ook de minste tegemoet-
koming aan regtmatig bezwaar op hoogen toon
werd geweigerd, tegenover het Kerkbestuur de be-
leedigde partij.”

Maar na de Afscheiding had men het recht van
beleedigde partij door abandon te niet gedaan. Op
het verlaten schip had men geen rechten meer.
Of die tactiek destijds juist was? Groen van Prin-
sterer meende van niet; dacht dat het schip nog
te houden zou zijn.

Zoo veel is zeker, dat men door Afscheiding nim-
mer dit doel kon bereiken, dat de Staat uit het
geannexeerde gebied werd geworpen. Daarom be-
treunde iemand als Groen, die de juridische figuur
van de mystificaties sinds 1816 had doorzien als
weinigen, de Afscheiding.

Maar zooals we zagen: 1886 heeft 1834 daarin
althans geen ongelijk gegeven: Door een tegenover-
gestelde houding was in 1886 ook niets te redden.

Zoo was door de Afscheiding de strategische
positie der regeering beduidend versterkt. En na-
dat men de Afscheidenden in de sloot gedrongen
had, liet de regeering de Afscheiding in de fuik
loopen. Het beeld is van Groen van Prinsterer.
In 1836 werd de fuik der autorisatie gespannen,

waarin na verloop van eenige jaren de Afschei-
ding is gevangen. De Afscheidenden waren onder
het geotroyeerde reglement vandaan, onder het
geautoriseerde reglement terecht gekomen. Het
stelsel Willem I verwisseld voor het stelsel Thor-
becke. Vergelijkenderwijs ongetwijfeld een voor-
deel. Maar het was het voordeel van dragelijke
vredesvoorwaarden bij een verloren oorlog.
Omdat de staat meester bleef van de Kerk.

Zoodanig meester, dat de staat in 1852 de Ko-
ninklijke macht uit het Algemeen Reglement der
Nederlandsch-Hervormde Kerk kon laten schrapp-
en en na 1852 langzamerhand de op dat regle-
ment gemaakte reserves kon laten schieten.

De gekooide eend was tam geworden; de breuk
in de Kerk definitief.

Zoo was de oorspronkelijk vrije Kerk naast den
vrijen Staat verdwenen; en het zich terugtrekken
van den Staat in later tijd heeft het door de
staatspolitiek tot stand gebrachte fait accompli
bestendigd. In de gebrokenheid van de Nederland-
sche Kerk is mede te zien een stuk werk van den
Nederlandschen staat.

Dr J. A. H. J. S. BRUINS SLOT.

De „Vader der Zeeuwsche Kerken”.

(Ds C. Steketee van Nieuwddorp.)

Allerwege is in den laatsten tijd geschreven over
de figuren, die in de vuurlinie van de Afscheidings-
beweging hebben gestaan en daarmede is de ge-
dachtenis aan deze voortrekkers opnieuw ver-
levendigd. Terecht, want het is hun werk geweest,
het werk dat ze in Gods kracht en onder vele
moeiten en beproevingen hebben verricht, waar-
heen deze herdenkingsdagen terugwijzen.

Maar ook onder de mannen van de tweede linie,
de dienaren der eerste scheidingsgemeenten dus,
zijn er geweest, die niet mogen worden vergeten,
omdat zij, ook in Gods kracht en ook onder vele
moeiten en beproevingen, het werk der voortrek-
kers hebben bevestigd.

Een van ozen is Ds Christiaan Steketee, die
door Prof. Lindeboom is genoemd „de Vader der
Zeeuwsche Kerken”.

Hij werd in 1819 te Nieuwddorp geboren. Zijn
vader, de dorpskleermaker, alom bekend als
„touw Kersaentje”, was een der eersten, die uit
het Ned. Herv. Kerkgenootschap uittrad en in zijn
huis werden de samenkomsten der uitgeleiden
gehouden. Met „Jantje Schoonaard”, die de kerk
van Nieuwddorp meer dan 50 jaar in de bescheiden
functie van koster heeft gediend, had hij de lei-
ding der broederen.

Enkele malen „oefende” te zijnen huize Ds
Scholte — wat Steketee op boete van overheids-
wege is komen te staan — en na een van deze be-
zoeken nam Ds Scholte den 19-jarigen zoon Chris-
tian mee naar Utrecht, om hem voor den dienst
des Woords op te leiden. Twee jaar woonde de
jonge student bij zijn leermeester thuis: de kosten
werden bestreden uit het spaargeld van zijn vader
en zijn zusters. Nog voor hij klaar was beriep hem
de gemeente van Nieuwddorp en toen hij den 13en
Juli 1842 examen had gedaan voor „de Provinciale
Vergadering” te Goes¹⁾, werd hij den daaropvol-
genden dag in zijn ambt bevestigd door Ds Scholte.
Voorloopig nam hij — zonder tractement! — zijn
intrek bij zijn vader, die ouderling was en nog
22 jaar lang, tot aan zijn dood toe, de ouderling
van zijn zoon is gebleven.

Al spoedig na zijn komst was de gemeente zoo-
danig gegroeid — in den eersten tijd was er iets
als een geestelijke opwekking over 't dorp gegaan
— dat moest worden omgezien naar een eigen
kerkgebouw. Midden in het dorp was een groot
open terrein met een waterput („de vaete”), dat,
als voor het doel zeer geschikt, door den kerke-
raad werd aangevraagd. Maar de liberale en zeer
vijandige burgemeester weigerde volstrekt. Ds Ste-
ketee, in 't minst niet ontmoedigd, riep de hulp
in van Ds Scholte (die de kennelijke sympathie
genoot van Koning Willem II) en na eenigen tijd
kwam uit Den Haag het bericht, dat de afgeschei-
denen „zoo veel grond als ze noodig hadden” kon-
den krijgen: de burgemeester moest zelf deze voor
hem zoo ergerlijke boodschap bij den dominee
gaan brengen.

De kerk werd gebouwd, straks ook een pastorie
(toen Ds Steketee gehuwd was met Johanna Sara
van Overbeek) en een school, zelfs een eigen be-
graafplaats, alles op initiatief van den onvermoei-
den pastor, die de voldoening mocht smaken, dat
nog bij zijn leven de geheele schuld was afgelost.
Teekend bewijs inderdaad voor den geest in de
Nieuwddorpsche gemeente en voor haar meeleven
in het werk van haar predikant, die al de 40 jaren
van zijn ambtsdij haar dienaar is geweest.

Een zacht en vriendelijk man, daarbij een ge-
trouw zielzorger en een menschenkenner als wei-
nigen, was Ds Steketee meer dan de predikant
van zijn gemeente: hij was als een vader en een
vriend, de vertrouwensman van allen. En op het
dorp, ofschoon de vijandschap tegen degenen die
„uit de vaete dronken” althans den eersten tijd
groot was, nam hij de plaats in van notaris, advo-

1) Het officiële stuk, betrekking hebbende op dit examen, is
aanwezig op de Afscheidingsstentoonstelling te Utrecht.

caat en dokter tegelijk. Zijn autoriteit was onbe-
twist. Toen hem op een kouden winteravond ter
oore kwam, dat een catechisant in de eenige her-
berg van het dorp „voor de viool danste”, greep
hij zijn steek, (het teeken van zijn waardigheid als
de ambtsketting van den burgemeester) en stapte
de herberg binnen. Bij zijn verschijning viel er een
volstreekte stilte in de rumoerige gelagkamer en
ten aanhoore van allen vermaande de dominee
den dwalenden catechisant, die daarna op zijn
bevel aanstonds het lokaal verliet. En het bleef
stil in de kroeg, totdat de deur achter beiden
dicht was. Waar gezag oefenen noodig was, wist
hij van geen zachtheid.

Hij kon echter ook anders optreden. Er was op
het dorp een zeer vijandige vrouw, die van haar
afkeer meer dan eens ondubbelzinnige blijken had
gegeven. Ds Steketee wist, dat zij haar geld belegd
had in een bepaalde zaak. Op een dag hoorde hij,
dat die zaak er zeer slecht voorstond en dadelijk
ging hij naar de bewuste vrouw toe, en stelde
haar voor samen naar den notaris in de naburige
stad te reizen, om zoo mogelijk het geld nog los
te krijgen. 't Gelukte. De vrouw ontving eenige
dagen voor het faillissement werd uitgesproken,
alles terug. En ze was door deze volstrekt onver-
diende hulp van den gehaten fijne diep beschaamd.
Zoo bestreed en versloeg Steketee zijn vijanden!

Geen wonder, dat hij de centrale figuur was
van het kleine dorpje. En niet alleen de grooten,
ook de kinderen hadden zijn liefde. Als de Koning
jarig was organiseerde hij een schoolfeest. En aan
het hoofd van den optocht, die na het festijn door
het dorp trok, ging de dominee... met steek en
bef, in vol ambtsornaat.

In zijn eigenlijke kracht was hij echter op den
preekstoel. Hij had veel te kampen met een ener-
veerende aangezichtspijn, maar als hij preekte,
viel alle hinder van hem af en was hij een en al
vuur. 't Gebeurde vaak, dat hij na den morgen-
dienst aanstonds naar bed moest, doch 's middags
stond hij weer voor zijn gemeente en 's avonds
preekte hij voor den derden keer.

En niet slechts op zijn eigen dorp, doch op ge-
heel het eiland Zuid-Beveland en ook over de
Schelde, in het land van Axel en het land van
Cadzand, bediende hij het Woord voor de Afge-
scheiden gemeenten. Soms preekte hij vijfmaal in
een week, telkens op een andere plaats. En dan
doopte hij de kinderen en hield met de herder-
lozen avondmaal. Moeilijke reizen had hij daar-
voor te maken over slechte winterwegen en over
de stormige Schelde. Maar dan kende hij geen
vermoeidheid en geen pijn weerhield hem. Als het
ging om een gemeente te dienen, kon hij uren
gaan onder striemenden regen en bij felle kou. En
geen stormweer kon hem verhinderen de Schelde
over te steken. 't Is op een Zaterdagmiddag ge-
beurd, dat hij voor een prekreis door Oost-
Zeeuwsch-Vlaanderen van Borselen afvoer, maar
dat het kleine scheepje de haven van Terneuzen
niet kon binnenloopen. In een gevaarlijke positie
moest het vlak voor Terneuzen voor anker gaan
en den geheelen Zondag daar blijven. Er was geen
proviand aan boord voor de 12 passagiers —
mensen, die waren meegegaan om in Terneuzen
het Heilig Avondmaal mee te vieren — maar toch
hadden ze een gezegenden Zondag onder de predi-
king van Ds Steketee en toen ze Maandagsmorgens
de stad konden bereiken — de broeders daar had-
den in groote onrust den geheelen Zondag het
scheepje zien slingeren — volgden eenige dagen
van verkwikkende geestelijke gemeenschap.

Inderdaad: de vader der Zeeuwsche Kerken.

Maar nog verder reikte zijn werkzaamheid. Vrij
geregeld was hij voorzitter van de Provinciale
Synode van Zeeland, jarenlang kerkvisitor van
de Zuid-Bevelandsche gemeenten, herhaaldelijk af-
gevaardigde naar de Generale Synode en heel zijn
diensttijd curator van de Theologische School te
Kampen. Die reizen buiten de provincie — heele
tochten per diligence of per schuit — waren zijn
grootste genoegen. Dan verbleef hij in de pasto-
rieën van zijn vele vrienden: te Utrecht bij Ds van
Minnen, te Zwolle bij Ds Gispén, en dan duurden
de praat-avonden tot ver over middernacht. Het
was de gewoonte van die dagen, dat de naar ver-
gaderingen reizende predikanten in bepaalde pas-
torieën (ook die van den Bosch was een middel-
punt) overbleven en dan werden ernstige bespre-
kingen gehouden ter voorbereiding van wat op de
vergadering dienen moest. Het onderlinge con-
tact van de predikanten der scheiding in de vijf-
tiger en zestiger jaren van de vorige eeuw was
levendig en werd stelselmatig gezocht. In de pas-
torie van Nieuwddorp, hoe ver weg gelegen die ook
was, kwamen steeds collega's, om met Ds Steketee
over kerkelijke zaken te spreken.

Tegenover deze verkwikkende vriendschap en
den bemoeiigenden arbeid stonden echter ook
vele zwaarigheden: vijandschap, financiële lasten
bij kerk- en schoolbouw, bekrompen middelen.
Van een tractement van f 400 moest Steketee leven
met zijn gezin van acht kinderen, van wie er drie
buitenshuis op studie waren. Gelukkig bracht soms
de molenaar een zak meel en dachten de men-
schen in den slachttijd aan de pastorie.

Veertig jaren heeft Ds Steketee zoo gearbeid, op
zijn dorp en daarbuiten, onvermoeid, altijd blij-
moedig, altijd ootmoedig dankbaar, dat hij tot zoo-